

فیض سحر و تجلی آن

در ادب فارسی

سبک عراقی، حافظ، سعدی، مولوی

محمد محبوب

بهار ۱۳۷۳

محبوب، محمد، ۱۳۳۴ - ۱۳۷۸.

فیض سحر در ادبیات فارسی / نویسنده محمد محبوب. --
خرم آباد: سروش هدایت، ۱۳۸۴ -
۱۹۲ ص.

ISBN 964-96411-3-0

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیفا.
کتابنامه: ص ۱۹۰ - ۱۹۲.

۱. سحر در ادبیات. الف. عنوان.

۸۴۳/ف۸۴

۴۰۰۹/س۳ PIR

۲۱۵۸۰-۸۴م

کتابخانه ملی ایران

عنوان کتاب: فیض سحر

اثر: محمد محبوب

ناشر: سروش هدایت

نوبت و سال چاپ: اول - زمستان ۸۴

لیتوگرافی: پارسا ۷۸۳۰۰۵۸ (۰۲۵۱)

چاپ: قدس

شمارگان: ۳۰۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰ تومان

تعداد صفحات: ۱۹۲ صفحه

شابک: ۹۶۴-۹۶۴۱۱-۳-۰

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

در این پژوهش، با عنایت به موضوع انتخابی، مواردی به شرح زیر مورد توجه و بررسی قرار خواهد گرفت.

صفحه	عنوان
۹	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
	باب اول
۱۵	(ژرفاشناسی سحر)
۱۵	سحر:
۱۸	سحر در قرآن کریم
۴۰	سحر از دیدگاه‌های دیگر
۴۹	سحر در اوستا
۵۴	سحر در کتاب مقدس عهد عتیق
۵۵	در کتاب امثال سلمان نبی می خوانیم
	باب دوم
۵۷	مولوی و سحر

۶۳	سحر در مثنوی
۶۶	سحر و طلب
۶۷	سحر و گریه
۷۶	سحر در دیوان کبیر (دیوان شمس)
۸۵	دیدار یا نشانی از یار در سفر
۹۳	مولوی و خلوت سحر
۹۳	مولوی و ورد سحر
۹۵	خواب و سحر و مولوی
۹۷	پرده‌داری سحر و مولوی
۹۸	مولوی و آفتاب و سحر (= خورشید شمس)
۱۰۱	مولوی و شب و سحر
۱۰۶	مولوی و دل سحر
۱۰۹	مولوی و باد سحر، پیک سحر، باد صبا
۱۱۲	مولوی و سحرگاه

باب سوم

۱۱۹	حافظ و سحر
۱۲۸	حافظ و بشارت‌های سحرگاهان
۱۲۹	حافظ و آه شبانگامی و دعای صبحگاهی
۱۳۳	حافظ و نسیم سحرگاهی، باد صبا و
۱۳۷	حافظ و سحرگاه

باب چهارم

۱۴۷	سعدی و سحر
-----	------------

۱۴۷	 سعدی و سحرگاه
۱۵۳	 سعدی و نسیم سحرگاهی
۱۵۹	 سعدی و شب و سحر
۱۶۱	 سعدی و شب و سحر

باب پنجم

۱۶۵	 سحر در سروده چند تن دیگر از شاعران
۱۶۵	 خاقانی و سحر
۱۷۷	 فخرالدین عراقی و سحر
۱۷۸	 نمونه‌هایی در دیوان عراقی: عراقی و سحر
۱۸۵	 سحر در شعر شاعران معاصر
۱۸۸	 سحر در شعر سنایی
۱۸۹	 فهرست آیات
۱۹۰	 کتابنامه

پیشگفتار

کتاب حاضر بخشی از نوشته‌های مرحوم محمد محجوب است که درباره سحر و تجلی آن در ادب فارسی به ویژه سبک عراقی و سه شاعر برجسته آن: مولوی، حافظ، و سعدی و تعدادی دیگر از شعرای ادب فارسی تا به امروز می‌باشد که به تحقیق و تفحص و مطالعه‌ی آثار آنها پرداخته است.

مؤلف در باب اول کتاب به ژرف‌شناسی سحر می‌پردازد آنگاه موضوع را در قرآن و احادیث و همچنین در اوستا و کتاب مقدس و کتب دیگر بررسی می‌نماید و در باب دوم تا پنجم نمونه‌هایی از شعر شعرای ذکر شده را ارائه می‌کند تا اهمیت سحر و تأثیر آن را نشان دهد که در نوع خود کاری بدیع و جالب توجه است و می‌تواند مورد استفاده پژوهندگان علم و ادب قرار گیرد.

مرحوم محمد محجوب در سال ۱۳۳۴ در شهرستان بروجرد متولد شد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در این شهر به پایان رساند. در دوره متوسطه با حرکت انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) آشنا شد و فعالیت‌های سیاسی - مذهبی خود را تا پیروزی انقلاب اسلامی ادامه داد. تحصیلات عالی‌اش را تا انتهای دوره کارشناسی ارشد به

اتمام رسانند. در مسئولیت‌های مختلف معاونت پرورشی آموزش و پرورش شهرستان بروجرد و ریاست آموزش و پرورش شهرستان‌های اشترینان و دورود انجام وظیفه نموده و در راه خدمت به دانش‌آموزان و فرهنگیان این استان جان به جان آفرین تسلیم کرد، در طول عمر نسبتاً کوتاه خود کمک و دستگیری از محرومین را سرلوحه کارش قرار داده بود. کار و تلاش او را خسته نمی‌کرد. تأثیر مطالعاتش در موضوع کتاب بیش از هر کس بر خود او مؤثر واقع شده بود و امروز در قالب کتابی به همت والا و ارزنده رئیس محترم و فرهیخته سازمان آموزش و پرورش استان لرستان جناب آقای معصومی به پاس داشت زحمات آن مرحوم چاپ و منتشر می‌گردد. یادش گرامی باد.

به نام هستی بخش

مقدمه

دانی که چیست دولت دیدار یار دیدن

در کوی او گدایی بر خسروی گزیدن

بوسیدن لب یار اول ز دست مگذار

کاخر ملول گردی از دست و لب گزیدن

انگیزه اصلی و بنیادی در گزینش و پرداختن به موضوع فیض سحر و تجلی آن در ادب فارسی این بود که با اندکی جستجو در دریای بیکران نوشته‌ها و آثار متعدد در باب مسائل و موضوعات مختلف علوم ادبی ایران زمین، گونه‌ای از کلمات را می‌یابیم که در میان نوشته‌ها پیامی خاص داشته و در ورای ظاهر بی تحرک و آرام خود راز بزرگی را بدوش می‌کشند و از این میان «سحر» یکی از آنان است. هنگامی که در مورد کم‌ارزش‌ترین مباحث ادبی و مطالب دیگر از جانب پژوهشگران داد سخن سر داده و حتی نکات ریز از دیده بررسی، مورد اغماض قرار نگرفته است این پرسش در ذهن متصور

می شود که چرا آنگاه که سراینده و یا گوینده تمامی پیروزی و توفیق خود را در سحر می داند و بهره های فراوان از «سحر» برگرفته، کمتر از سوی محققین مورد توجه قرار گرفته است. و اگر هم مطلبی و یا مبحثی در این مورد وجود دارد بیشتر توسط اهل تحقق و استادانی است که با ادبیات عرب انس و الفتی دارند. در صورتی که با عنایت به آنچه که در پی می آید بنا به مقتضای این رساله و تا آنجا که در حوصله خیال می گنجد هر کدام از نامورانی همانند سعدی، مولوی و حافظ بدون شک با «سحر» انس خاصی داشته و آشکارا رمز رستگاری و سعادت خود را از سحر می دانند بنابراین لازم دیده شد که در این راستا گامی برداشته شود و بنا به بضاعت اندک این حقیر از چهره این زیباروی دلبنده با شواهد روشن و موجود اعم از آیات و احادیث و روایات همچنین استفاده از بیانات شعرای مذکور، نقاب برگرفته شود بلکه از جهتی ابتدا خود از آن بهره گیرم و از جهتی همچنانکه به تفصیل به نقش حیوانات و... در آثار این بزرگان پرداخته شده، این هم پژوهشی در زمینه دیگر باشد زیرا سحر را زامیز است زیستن عاشقانه و نیازمندانه در آن، دریچه های آسمان را که بر روی انسانها گشوده شده است بوضوح نشان می دهد. خالق هستی و فائق الاصباح با نجوا کنندگان سحر رابطه ای صمیمانه تر از دیگر مخلوقات دارد اینها در حریم امن الهی راه باز کرده و در آنجا به مقام دخل و تصرف می رسند، از اویند و با او. او هم با اینهاست. چه زیباست آنگاه که بندگانی که بر عالم و آدم سر تعظیم خم نمی کنند و بجز پروردگار همه

چیز در نظرشان خرد و کوچک است با خاک بیزی غبار راه او چنان سر بر خاک آستانش می نهند و ندای «این جایگاه پناهندگی و گناهکاری است که به تو رو آورده است»^(۱) سر می دهند که باران اشکش هر لحظه از عمق وجود سرازیر و نه تنها باغ آفرینش هم از آن تر و تازه می شود، و در این لحظه جز از دست او و از می مصفای میکرده دلدار جرعه ای نمی نوشند و آنگاه که ساقی آنها را شایسته جمع محرمان راز دید بی نصیبشان نمی گرداند و در دور جرعه نوشان به میمنت شایستگی، جرعه ای را از آن آنها می گرداند و سراپا غرق در محو و فنا گشته از آن پس به هستی جاوید و عمر دوباره می رسند.

کدام لحظه از این زیباتر؟! شاید عده ای را خوشتر آن باشد که به شیرینی شکر آفرینش و زیبایی ماه صورت، دل خوش دارند. اما برای یاران سحر دوستی آن که شکر می سازد و ماه می آفریند خوشایندتر است و یا او از در اطاعت و بندگی برمی آیند. بزرگان ما آنها که در گذشته و حال توانسته اند آثاری جاوید از خود بجا نهند که با سرشت بشر رابطه ای نزدیک و بگونه ای راز دل آدمی را در بردارد، از طریقت سحر با شریعت سر نهادن به غبار راه دوست و خاکبیزی خاک درگاه معشوق، پنهان از دید هموعان به حقیقت مقام محمود نائل آمده اند و این راه و روش را برای رسیدن به آنچه که مردم عادی از درک آن

عاجز هستند به بشریت توصیه می‌کنند. و همهٔ اینها را از وحی انبیاء گرفته‌اند. فقط آنرا با زبان احساس و پارسی شیرین بیان داشته‌اند. آنها ما را به سرچشمه وحی سوق می‌دهند و به پیوستنی عاشقانه به تعلیمات «ثقلین» تشویق و تحریض می‌نمایند. امید که دعای خیر خوانندگان پشتوانه‌ای برای پیمودن این راه گردد.